УДК 37:174

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-1(339)-1-177-190

Краснова Наталія Павлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна

krasnova.natulya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5308-3909>

ПЕДАГОГІЧНА ЕТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ФАХІВЦЯ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сучасна суспільно-політична та економічна ситуація, що склалася в нашій країні, така, що інтереси національної безпеки, соціального і культурного благополуччя настійно вимагають звернення до проблеми морального відродження особистості, розвитку її етичної свідомості. Етична свідомість зумовлює характер етичних відносин людини, її моральну позицію, вчинки і поведінку в цілому.

Професійне становлення фахівця з соціальної роботи – цілісний і безперервний процес розвитку практичної, освітньої й дослідницької діяльності особистості у соціальній сфері, орієнтований на формування професійних знань, умінь, навичок і особистісних якостей, адекватних кваліфікаційним вимогам та етичному стандарту професії. Специфіка сучасної соціальної роботи вимагає високого рівня професіоналізму, що включає в себе і професійну етику та педагогічну етику. Запорукою успішності соціальної діяльності є застосування етичних принципів. На жаль, цій проблемі на сьогодні не приділено належної уваги: спостерігається слабка підготовленість фахівців з соціальної роботи, розрив між теорією і практикою соціальної, соціально-педагогічної діяльності. Також, процес формування професійно-етичної культури фахівця з соціальної роботи не підданий серйозному спеціальному аналізу, хоча є наукові доробки, що розкривають той чи інший аспект даної проблеми.

Термін «професійна етика» з'явився у результаті класифікації трудової діяльності, виникнення різноманітних професійних груп. Отже, об'єктом професійної етики є людина. Тому цілком закономірне існування різноманітних видів професійної етики, що впливають із розмаїття професій: лікарська, правова, військова, інженерна, наукова тощо. Існує і надпрофесійна етика: адміністративна, управлінська, етика спілкування тощо, оскільки її норми поширюються на всі види трудової діяльності і стосуються кожної професії.

Основні функції та завдання професійної етики полягають у моральному регулюванні професійних відносин, підвищенні професійної майстерності спеціаліста, розвитку його професіоналізму, виробленні наряду з вдосконаленням професійної моралі, доповненні її новими нормами, традиціями та звичаями, формуванні стійких моральних якостей спеціаліста, встановленні межі між правомірною та неправомірною професійною поведінкою, обґрунтуванні професійного ідеалу та ін.

Даний термін вживається для визначення своєрідного морального кодексу людей певної професії. Професійна етика зумовлена особливостями деяких професій, корпоративними інтересами, професійною культурою. Люди, які виконують однакові або близькі професійні функції, відпрацьовують специфічні традиції, об'єднуються на підставі професійної солідарності, підтримують репутацію своєї соціальної групи.

Професійна етика має значення насамперед для професій, об'єктом яких є людина. Там, де представники певної професії в силу її специфіки знаходяться в постійному або навіть безперервному спілкуванні з іншими людьми існують специфічні «моральні кодекси» людей цих професій, спеціальностей.

Професійна етика – це сукупність правил поведінки певної соціальної групи, яка забезпечує моральний характер взаємовідносин, що обумовлюються професійною діяльністю, а також галузь науки, яка вивчає специфіку проявів моралі в різних видах діяльності (Ярская-Смирнова Е., 1998). Як система норм професійна етика – це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій обстановці, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків (Склярова Т. В., 2002).

Моральні принципи є однією з форм моральної свідомості, в якій моральні вимоги виражаються найбільш узагальнено. Якщо моральна норма приписує, які вчинки людина може здійснювати, то моральні принципи виражають вимоги суспільства до моральної сутності людини, її призначення, характеру стосунків між людьми. Морального регулювання суспільства потребує соціальна, соціально-педагогічна діяльність як спеціально організована та регламентована діяльність, що передбачає орієнтацію на особистість, індивідуальність, розкриття сутнісних сил людини, надання їй комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги у розв'язанні особистісних проблем, в усвідомленні себе суб'єктом власного життя. Це змушує фахівця з соціальної роботи спиратися як на загальнолюдську мораль, так і на професійну деонтологію, тобто на систему моральних норм і принципів, вироблених у межах професійного співтовариства та зафіксованих у програмних документах, передусім – етичних кодексах національних

асоціацій соціальних працівників. Етичний кодекс орієнтує на дотримання таких моральних принципів соціальної діяльності, як повага до гідності кожної людини, пріоритетність інтересів клієнта, толерантність, довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта, доступність послуг, конфіденційність, дотримання норм професійної етики

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що науково-педагогічні обґрунтування процесу формування професійної етики, системи цінностей та ідеалів соціальної, соціально-педагогічної роботи, а також етичні вимоги до професіограми соціального педагога посіли центральне місце в сучасних розробках Ю. Аракелова, В. Бочарової, М. Гуслової, Т. Демидової, І. Зінчука, І. Зязюна, Г. Медведєвої, Т. Семигіної, О. Тихомирова, Т. Холостової, Є. Ярської-Смирнової та ін.; розкривають професійну етику в системі прикладного етичного знання, сутність етики педагога, етикет у професійній культурі педагога такі дослідники: О. Бобир, Г. Васянович, А. Донцов, Т. Мішаткіна, Л. Хоружа; у зарубіжній літературі цим питанням надається велика увага з боку Д. Карнегі, Л. Колдерга, С. Шардлоу та ін.; різні аспекти проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців (учителів, юристів, митників, фахівців банківської справи та сфери побутового обслуговування) знайшли відображення у роботах Г. Андрєєвої, В. Гриців, В. Лашкул, Н. Петренко, Н. Султанової, Л. Хоружої та ін.

Однак, аспект педагогічної етики як складової професійної етики фахівця з соціальної роботи є недостатньо вивченим, що й зумовило вибір теми нашої статті, *мета* якої – розкрити сутність педагогічної етики як складової професійної етики фахівця з соціальної роботи в практичній діяльності.

Соціально-економічні зміни, що сьогодні відбуваються у нашій країні, сприяють виникненню моральної кризи, занепаду цілої низки моральних чеснот. Науковці, розглядаючи проблеми професійної етики фахівців з соціальної роботи, звертають увагу на складний соціально-психологічний та духовний стан суспільства. У своїх працях В. Огнев'юк наголошує на тому, що в умовах реформування сучасної освіти в Україні перехід до нового особистісного підходу в навчанні й вихованні неможливий без запровадження у практику етичних взаємин фахівця з соціальної роботи із педагогічним середовищем. На його думку, суспільство потребує від фахівця не лише адресної допомоги клієнту, а й виховного аспекту діяльності, який би полягав у вихованні високоморальних громадян. Наявність професійно-етичних і моральних якостей у соціального працівника, соціального педагога бо етичні стосунки між людьми у суспільстві є запорукою розвитку демократичного суспільства загалом і держави України зокрема (Хоружа Л. Л., 2008).

Професійна етика – це сукупність морально-етичних настанов та ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм та цінностей, які регулюють конкретну специфічну професійну діяльність (Гасюк Л. М., 2004). Специфіка професійної етики полягає в тому, що вона конкретизує загальні моральні вимоги по відношенню до унікальності тієї чи іншої професії, а також аналізує норми і правила поведінки, тобто професійної поведінки. Формування професійної етики розглядається як система моральних принципів, правил і норм поведінки фахівця, що враховує специфіку тієї чи іншої професії, а також ставлення людини до власного професійного обов'язку, що ґрунтується на кодексі поведінки, який забезпечує моральний зміст професійних взаємин між працівниками.

Під педагогічною етикою розуміють відносно самостійний розділ етичної науки (професійної етики), яка конкретизує загальнолюдські принципи моралі відповідно до умов професійно-педагогічної діяльності (Хоружа Л. Л., 2008). Педагогічна етика акумулює принципи універсальної етики конкретної професії та особистісної етики, вона пов'язана з гуманістичними ідеями сучасної освіти. Структура педагогічної етики представлена етико-світоглядним, професійно-освітнім, культурно-поведінковим, рефлексивно-оцінним елементами.

Етико-світоглядний елемент розкриває морально-етичне людське призначення, моральні підстави особистісної професійної моральності (мається на увазі здійснення педагогічних умов, орієнтованих на усвідомлене і осмислене розуміння універсальних моральних закономірностей, універсальних норм життєдіяльності та формування морально-етичного творчого світогляду, яке базується на відповідальних і гармонійних взаємодіях).

Професійно-освітній елемент орієнтований на освоєння морально-етичних категорій у своїй професійній сфері, а також знань професійних моральних цінностей, правил і норм професійної діяльності. Він забезпечується педагогічними умовами етичної нормативної професійної діяльності (усвідомлення майбутньої професії значущою з моральної та соціальної точки зору, загальне розуміння завдань і цілей професійної етичної підготовки та способів її реалізації, готовність до сприйняття педагогічної професії з етико пізнавальної точки зору).

Культурно-поведінковий елемент розкриває професійну етичну орієнтацію на взаємодію при здійсненні професійних функцій. Крім того, він вказує на оволодіння інструментарієм морально-етичної поведінки і прояв морально-етичних якостей (системно-діяльнісний підхід при організації та здійсненні етичних взаємин, культурного моральної поведінки, моральних прагнень і вибору засобів діяльності).

Рефлексивно-оцінний елемент вказує на ступінь усвідомлення моральної педагогічної позиції, а також виявляє постійні і змінні якості, тобто ті, що заважають або сприяють професійно-етичному розвитку (вивчення власних унікальних якостей, дій і вчинків, що визначають формування взаємодій в етичній сфері, підвищення актуальності

морально-етичного індивідуального досвіду, а також коригування поведінкових реакцій з точки зору етично збудованих взаємодій) (Волкова Н. П., 2006).

Етика фахівця з соціальної роботи – особливий феномен. Його сутність та зміст найбільш повно та послідовно розкривається за допомогою аналізу її структури, у якій можна виокремити такі блоки:

- етика відношення фахівця до своєї праці, до предмета своєї діяльності;
- етика відношень у системі «фахівець – клієнт», яка розглядає основні принципи, норми цих відношень та вимог, які пред'являються до особистості та поведінки фахівця;
- етика відношень де розглядаються ті відношення, які регламентуються не стільки загальними нормами, скільки специфікою діяльності та психології фахівця;
- етика адміністративно-ділових відношень фахівця з соціальної роботи та керуючих структур, яка встановлює обом сторонам визначені «правила гри», що спрямовані на оптимізацію управління системою праці (Махова Н. П., 2001).

Специфіка професійної етики, її унікальність та виключність, визначається, перш за все, предметом соціальної діяльності. У роботі з людьми, які мають проблеми, труднощі, виникають питання етичного плану, відповіді на які не завжди знаходяться на поверхні у площині повсякденних норм поведінки та спілкування. Фахівець з соціальної роботи, виконуючи професійні обов'язки, є людиною з притаманною тільки їй системою поглядів, переконань, навичок, стилю діяльності та спілкування, темпераменту та ін. Тому відповіді на етичні питання, які виникають у діяльності кожного спеціаліста, вирішуються завжди індивідуально.

У «Декларації про етичні принципи у соціальній роботі», яка була прийнята загальною нарадою Міжнародною Федерацією соціальних працівників (1994 р. м. Коломбо, Шри-Ланка) затверджено принципи соціальної роботи, до них відносяться:

- Кожна людина унікальна, що потребує уваги до неї з позицій моральності.
- Кожна людина має право на свободу у задоволенні своїх потреб, не обмежуючи права інших, і зобов'язана вносити свій вклад для покращення добробуту суспільства.
- Кожне суспільство, незалежно від форми правління, повинно прагнути до забезпечення максимуму благ для всіх своїх членів.
- Фахівці з соціальної роботи – прихильники принципів соціальної справедливості.
- Соціальні працівники зобов'язані використовувати об'єктивну систему знань, умінь та навичок для надання допомоги окремим людям,

групам, спільнотам та громадам у їх розвитку, вирішенні особистісно-громадських конфліктів та усуненні їх наслідків.

- Соціальна робота заснована на відмові від дискримінації. Тому вона здійснюється незалежно від статі, віку, національності, віросповідання, мови, політичних переконань, сексуальної орієнтації.

- Фахівці з соціальної роботи поважають права кожної людини та права соціальних груп, їх незалежність та гідність, керуючись при цьому положеннями «Хартії ООН про права людини».

- Соціальна робота заснована на принципах захисту недоторканості клієнтів, включаючи вимоги дотримуватися права на свободу вибору та професійну таємницю, право клієнта на компетентне роз'яснення його прав і суттєвості його особистої справи.

- Соціальні працівники зберігають професійну таємницю, незважаючи на те, що вона суперечить існуючому законодавству.

- Соціальна робота заснована на принципі участі клієнта та співробітництві з ним, прагнучи вирішити будь-яку задачу, з якою вони зіткнулися, найкращим засобом, з метою задоволення інтересів клієнтів.

- Соціальна робота заснована на принципах самовизначення клієнтів. Відповідно, вона заснована на принципі заведення до мінімуму будь-якого примусу. У випадках, коли може виникнути необхідність вирішення проблеми однієї групи учасників за рахунок проблем іншої групи, використання примусу завжди повинно базуватися на ретельному розгляді інтересів різних груп та на виборі принципів після того, як були вислухані обидві групи.

- Соціальні працівники повинні зводити до мінімуму доступ легального примусу у законодавстві своїх держав.

- Соціальна робота несумісна прямо або опосередковано з підтримкою осіб, груп, політичних або власних структур, які тиснуть на своїх співвітчизників, що використовують тероризм, тортури та подібні жорстокі засоби (Харченко С. Я., 2014).

Реалізація змісту діяльності соціальної роботи залежить від професійної компетентності фахівця. Однак, враховуючи те, що об'єктом діяльності спеціаліста є діти та молодь, які потребують допомоги, до нього висуваються високі етичні вимоги.

Педагогічна етика відображає специфіку функціонування моралі. Під етичними нормами розуміються соціально і професійно значущі якості особистості фахівця та особистісні орієнтації поведінки і спілкування, моральні та особистісні орієнтації, які необхідні для успішної професійної діяльності. Разом з професійними стандартами вони складають системоутворюючу основу професії фахівця з соціальної роботи.

До його основних правил морального кодексу відносяться: ввічливість; увага до людини; співчуття до людини при її невдачах; бережливе відношення до робочого та вільного часу інших людей;

спілкування мовою, зрозумілою більшості; стриманість поведінки: не припускати ніяких погроз, тим паче фізичних дій; турбота про спокій інших; толерантність до міркувань та смаків інших, не допускати приниження людини; уміння вислухати, вияв зацікавленості до співрозмовника; прагнення допомогти не потребуючи подяки; турбота про свій зовнішній вигляд (Пастригіна А. М., 2007).

Специфіка професійної діяльності фахівця з соціальної роботи обумовлює високе значення для представників цієї професії визначених духовно-моральних якостей. Очевидно, що не кожна людина, як особистість, здатна для такої роботи. Основним чинником тут є система цінностей людини, яка й визначає його професійну придатливість та ефективність практичної діяльності.

Цінності – це стійкі уявлення, переконання про людей, їх цілі, засоби досягнення цілей та переважання умов життя; – це ідеальні уявлення про те, яким повинен бути світ і якою повинна бути норма людської поведінки в цьому світі (Бех І. Д., 1998).

Професійні цінності орієнтують фахівця на виконання та дотримання визначених обов'язків, на професійну відповідальність за свою діяльність.

Базисною цінністю в діяльності соціального працівника є *цінність людського життя*, тому важливим елементом діяльності спеціаліста є активна позиція до зміни та покращення життя підростаючого покоління.

Фахівці з соціальної роботи, як правило, мають справу з людськими проблемами, труднощами, тому другою важливою цінністю у даній професії є *повага людської гідності*, незалежно від різниці за расовою, етнічною, сексуальною, суспільною, віковою, мовною, політичною, соціально-економічною, релігійною ознаками; здібностей; вкладу в суспільний розвиток; особистісних характеристик; статусу людини. Тому, реалізуючи даний принцип фахівцю необхідно гуманно відноситися до кожної дитини, молоді або дорослої людини, яка опинилася у складній життєвій ситуації, надавати допомогу тим, чиї фізичні, психічні, соціальні чи моральні ресурси недостатні, можливості – маленькі, а здібності самостійно вирішити свої труднощі – незадовільні. Тому благополуччя людей, які мають проблеми, також є цінністю професії. Це означає, що фахівцям необхідно активно прагнути не тільки допомогти конкретній людині, але й змінювати несприятливу суспільно соціальну ситуацію, у якій вона опинилася.

Надаючи допомогу, фахівець завжди повинен передбачати наслідки своєї діяльності. Тому що однією з цінностей є *соціальна відповідальність*, що виявляється у готовності та здібності добровільно прагнути до реалізації суспільно значимих цілей. Крім того, цінністю соціально-педагогічної діяльності є потреба фахівця служити своїй професії на благо оточуючих.

На основі цінностей кожний професіонал виробляє визначення ціннісних орієнтацій, що створюють основу усвідомлення та поведінку особистості та впливають на її розвиток.

Основними ціннісними орієнтаціями фахівця з соціальної роботи, які походять з системи цінностей цієї професії і визначають його поведінку у професійній діяльності та відношення до оточуючого світу, є: увага та визнання гідності людини; прийняття її такою, якою вона є; визнання різноманітності та неповторності її особистості; визнання права людини на самовизначення тою мірою, в якій це створює загрозу її особистості або оточуючим, на реалізацію своїх потенційних можливостей та право на помилку; не засуджуване відношення до людини; віра в людську здатність до змін, покращення, розвиток; реалізацію права особистості на підтримку з боку найближчого оточення та суспільства.

Психологи у якості базової характеристики особистості визначають також її *спрямованість*, яка крім ціннісних орієнтацій, включає мотиви професійної діяльності спеціаліста (наміри, інтереси, покликання), його професійну позицію (відношення до професії, установки, очікування та прагнення до професійного розвитку), професійне самовизначення (Леонов Н. И., 2003).

Особистість фахівця відзначає його *гуманістична спрямованість* а саме, орієнтація на особистість клієнта як на найвищу цінність, усвідомлення й прийняття самоцінності особистості клієнта, її неповторної індивідуальності та творчої суттєвості. Дана спрямованість включає інтереси, нахили, ідеали, світогляд, переконання, що є стимулом для подальшої мотивації до професійної діяльності. Гуманістична спрямованість особистості закладена в характеристиці «Я-образ» фахівця, особливістю якого є висока адаптивність, що передбачає відкритість у спілкуванні, здібність сприйняти іншу людину, бажання допомогти їй, підтримати, захистити (Гасюк Л. М., 2004).

Існують різні форми гуманістичної спрямованості: потяг (маловиразна потреба до занять визначеною діяльністю); бажання (усвідомлене прагнення до професійної діяльності); ідеал (прагнення до конкретного образу); світогляд (система уявлень та понять про світ, його закономірні, про оточуючі людину явища, природу та суспільство); переконання (найвища форма спрямованості особистості).

Формування гуманістичної спрямованості його особистості фахівця можливий тільки через розвиток морально-гуманістичних якостей особистості, що можна поділити на наступні групи: – морально-гуманістичні якості, які зумовлені специфікою даного виду професійної діяльності: любов до людей, гуманність, доброзичливість, альтруїзм, толерантність, відповідальність, обов'язок, честь та ін.; – психологічні характеристики, які забезпечують придатність до даного виду діяльності: високий рівень протікання психічних процесів, стійкий психічний стан, високий рівень емоційних та вольових характеристик; – психоаналітичні

якості, які створюють основу для вдосконалення соціального педагога як професіонала (самоконтроль, самокритика, самооцінка), а також якості, які відображають стресостійкість психофізична тренованість, саморегуляція); – психолого-педагогічні якості, які забезпечують встановлення ефективних взаємовідношень з усіма об'єктами та суб'єктами діяльності (комунікативність, емпатійність, терпимість, перцептивність, візуальність, красномовство) (Капська А. Й., 2011).

Потреба у таких якостях визначається поліфункціональним характером діяльності, що виявляється у трьох основних функціях, а саме: селекція (відбір з всього різноманіття культурного наслідку людства), консервація (зберігання та закріплення відібраних людством знань, визначених на окресленому етапі розвитку найвищою культурною цінністю); трансляція (процес передачі знань від покоління до покоління).

Морально-педагогічна норма полегшує фахівцю у осмислення ситуації, вибору потрібного рішення, усуває пошук та дискусії у випадках, коли необхідно діяти швидко, надає впевненості соціальному в правильності зробленого ним вибору. Регулюючи поведінку, морально-психологічна норма є засобом управління поведінкою фахівця в інтересах справи. Дана норма виконує соціально-педагогічну функцію, сприяючи створенню умов, сприятливих для процесу виховання, соціалізації підростаючого покоління, покращенню його організації, спонукає фахівця до визначених дій та застерігає від вчинків, які можуть порушити рішення професійних задач. Звісною мірою вона спрямовує вибір фахівцем методів та засобів впливу на дітей. Слідування морально-педагогічній нормі заохочує всіх учасників соціально-педагогічного процесу до існуючої системи моралі.

Педагогічна етика фахівця з соціальної роботи представляє динамічну систему моральних вимог, які виступають як результат узагальнюючих соціально-педагогічних чинників у моральній свідомості та як вихідний пункт подальшого їх осмислення. Завдання морального виховання потребують включення підростаючого покоління до нових моральних відношень у процесі основного виду їх діяльності.

Критерієм педагогічної етики у професійній етиці фахівця з соціальної роботи можна вважати його діяльність, спрямовану на покращення виховного процесу. Моральною поведінкою фахівця можна вважати, з одного боку, таку поведінку, яка відповідає цілям та змісту виховання, відповідаючи потребам прогресивного розвитку суспільства, а з іншого боку – відповідність ефективності всього педагогічного процесу. Ці дві сторони критерію професійної етики пов'язані з подвійною системою відповідальності фахівця – перед професійною групою (професійна відповідальність), та перед суспільством (соціальна відповідальність). Ці дві сторони бережуть систему морально-соціально-педагогічних норм від професійної вузькості (Етика ділового спілкування, 2003). Таким чином, можна зробити висновок, що критерієм

професійної етики фахівця з соціальної роботи є педагогічна доцільність вчинку та моральних норм як єдиної системи моралі.

Однак механізм соціальної спадкоємності та передача накопиченої людством культури (тобто професійна сторона) не завжди гармонійно поєднується з критерієм соціальним, хоча дійсним цей критерій робить внутрішню єдність між загальнолюдськими, загально-педагогічними та соціальними критеріями професійної етики.

Завдання етики виховання – це розробка етичних основ особистості (світогляду, напрямку та стійкості особистості, морально-психологічних якостей, почуттів та звичок). Вона базується на індивідуальному підході до вихованців (знання внутрішнього світу, розвиток індивідуальних здібностей).

Протягом довгого часу вважалося, що виховання – це передача досвіду попередніх поколінь новому поколінню. Однак, на жаль, досвід не передається, він набувається самою людиною. Тому основним у процесі виховання є сприятливі умови і надання вихованцям права вибору, права самостійного рішення, бо інакше виховання перетворюється в насилля. Виховувати – це означає формувати сучасну та майбутню поведінку дитини, яка є виразом її світогляду і можна виділити наступні механізми впливу на вихованців: «зараження», тобто можливість особистою захопленістю, особистою діяльністю «заражати» дітей, бо даний механізм діє на емоційний стан людини, яка несвідомо йде за своїм ідеалом; навіювання, яке теж діє на основі емоцій, але воля дитини при цьому не придушена, спокійна, врівноважена інтонація забезпечує успіх, посилення на авторитети (цитуючи їх) або на думку більшості. Зазвичай добре діє прийом переносу відношень – якщо дитина добре відноситься до будь-якої особи, то вона буде добре відноситись до інформації, яка йде від цієї особи; переконання. Яке дуже тісно пов'язане з навіюванням, тому що основним засобом переконання є слово. Однак, на відміну від навіювання, яке впливає на емоційну сферу, переконання впливає на логіку та свідомість дитини. Доброта, стриманість, ввічливість, організаційність та обов'язковість, ініціативність та стриманість, дисципліна волі та вірність слову, повага до почуття інших людей, емпатія, саме на формування цих якостей спрямована діяльність фахівця з соціальної роботи.

Таким чином, сучасний концепт професійної етики відходить від схематичного-лінійної системи цінностей, норм, правил, орієнтуючись на розуміння її як соціального явища, форми духовно-практичного освоєння дійсності в рамках професійної діяльності. Природа професійної етики криється в сукупному цілому моральної рефлексії та її об'єктивації в умовах професійної діяльності, постає у вигляді специфічної форми духовного буття, що включає все різноманіття моральних проявів. Саме це зводить до єдиної основи духовно практичні, ціннісно-нормативні, мотиваційно-регулюючі аспекти педагогічної етики як складової професійної етики фахівця з соціальної роботи.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. Київ: ІЗМІ, 1998. 277 с. 2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. Київ: Вид. центр «Академія», 2006. 256 с. 3. Гасюк Л. М. Формування професійної етики молодших спеціалістів сфери побутового обслуговування у системі навчально-виховної роботи коледжу: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти»; ІПППО АПНУ. Київ, 2004. 23 с. 4. Етика ділового спілкування: курс лекцій / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осетинська. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2003. 208 с. 5. Капська А. Й. Зміст і структура професійно-етичної культури соціального працівника. Київ, 2011. С. 251–255. 6. Леонов Н. И. Психология делового общения: учеб. пособие. 2-е изд. Москва: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «Модэк», 2003. 216 с. 7. Махова Н. П. Профессионально-этические основы социальной работы. Омск: Изд-во ОмГТУ, 2001. 90 с. 8. Медведева Г. П. Этика социальной работы: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Москва: ВЛАДОС, 1999. 208 с. 9. Пастригіна А. М. Педагогіка свободи: методичні та соціально-педагогічні основи: монографія. Кіровоград: ТОВ «Імекс» Л. Т. Д., 2007. 260 с. 10. Склярова Т. В. Современные проблемы профессиональной этики социальной работы: учеб. пособ. Саратов: Сарат. гос. техн. ун-т, 2002. 11. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. Теоретико-методичні засади професійної етики соціального педагога: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. 545 с. 12. Хоружа Л. Л. Педагогічна етика. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 640–643. 13. Ярская-Смирнова Е. Профессиональная этика социальной работы: учебник. М., 1998. [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ccy10wMAAAAJ&hl=ru>.

Reference

1. Bekh, I. D. (1998). Osobystisno-zorrientovane vykhovannia [Personality-oriented education]. Kyiv: IZMI [in Ukrainian]. 2. Volkova, N. P. (2006). Profesiino-pedahohichna komunikatsiia [Professional and pedagogical communication]. Kyiv: Vyd. tsentr «Akademiiia» [in Ukrainian]. 3. Hasiuk, L. M. (2004). Formuvannia profesiinoi etyky molodshykh spetsialistiv sfery pobutovoho obsluhovuvannia u systemi navchalno-vykhovnoi roboty koledzhu [Formation of professional ethics of junior specialists in the field of consumer services in the system of educational work of the college]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. 4. Chmut, T. K., Chaika, H. L., Lukashevych, M. P., & Osetynska, I. B. (Eds.). (2003). Etyka dilovoho spilkuвання: kurs lektsii [Ethics of business communication: a course of lectures]. 2-he vyd., stereotyp.

Kyiv: MAUP [in Ukrainian]. **5. Kapska, A. Y.** (2011). Zmist i struktura profesiino-etychnoi kultury sotsialnoho pratsivnyka [Content and structure of professional and ethical culture of a social worker]. (pp. 251-255). Kyiv [in Ukrainian]. **6. Leonov, N. I.** (2003). Psihologiya delovogo obshcheniya [Psychology of business communication]. 2-e izd. Moskow: Izd-vo Mosk. psihol.-soc. in-ta; Voronezh: Izd-vo NPO «Modek» [in Russian]. **7. Mahova, N. P.** (2001). Professional'no-eticheskie osnovy social'noj raboty [Professional and ethical foundations of social work]. Omsk: Izd-vo OmGTU [in Russian]. **8. Medvedeva, G. P.** (1999). Etika social'noj raboty [Ethics of social work]. Moskow: VLADOS [in Russian]. **9. Pastryhina, A. M.** (2007). Pedagogika svobody: metodychni ta sotsialno-pedahohichni osnovy [Freedom pedagogy: methodical and social pedagogical basics]. Kirovohrad: TOV «Imeks» L. T. D. [in Ukrainian]. **10. Sklyarova, T. V.** (2002). Sovremennyye problemy professional'noj etiki social'noj raboty [Modern problems of professional ethics of social work]. Saratov: Sarat. gos. tekhn. un-t [in Russian]. **11. Kharchenko, S. Ya., Krasnova, N. P., & Kharchenko, L. P.** (2014). Teoretyko-metodychni zasady profesiinoi etyky sotsialnoho pedahoha [Theoretical and methodological principles of professional ethics of a social pedagogue]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian]. **12. Khoruzha, L. L.** (2008). Pedagogichna etyka [Pedagogical ethics]. *Entsyklopediia osvity – Encyclopedia of Education* (pp. 640-643). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian]. **13. Yarskaya-Smirnova, E.** (1998). Professional'naya etika social'noj raboty [Professional ethics of social work]. Moskow. [Elektronnyj resurs]. <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ccy10wMAAAAJ&hl=ru> [in Russian].

Краснова Н. П. Педагогічна етика як складова професійної етики фахівця з соціальної роботи

У даній статті характеризується професійна етика як сукупність морально-етичних настанов та ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм та цінностей, які регулюють конкретну специфічну професійну діяльність, специфіка якої полягає в тому, що вона конкретизує загальні моральні вимоги по відношенню до унікальності тієї чи іншої професії, а також аналізує норми і правила поведінки, а формування її розглядається як система моральних принципів, правил і норм поведінки фахівця, що враховує специфіку професії та ставлення до професійного обов'язку, що ґрунтується на кодексі поведінки, який забезпечує моральний зміст професійних взаємин; надано поняття педагогічної етики, що акумулює принципи універсальної етики конкретної професії та особистісної етики та визначено її структура, яка складається з етико-світоглядних, професійно-освітніх, культурно-поведінкових, рефлексивно-оцінних елементів; доведено, що критерієм педагогічної етики у професійній етиці фахівця з соціальної роботи можна вважати його діяльність, спрямовану на покращення виховного

процесу, в основі якої лежить гуманістична спрямованість, яка базується на основі цінностей (людське життя, повага до людської гідності, соціальна відповідальність) та особистісні якості: морально-гуманістичні (доброзичливість, альтруїзм, толерантність, відповідальність та ін.); психологічні характеристики (стійкий психічний стан, емоційні та волеволі характеристики); психоаналітичні (самоконтроль, самокритика, самооцінка); психолого-педагогічні (комунікативність, емпатійність, перцептивність, візуальність та ін.).

Ключові слова: сучасний концепт професійної етики, педагогічна етика, етика фахівця з соціальної роботи, гуманістична спрямованість цінностей фахівця з соціальної роботи.

Краснова Н. П. Педагогическая этика как составляющая профессиональной этики специалиста по социальной работе

В данной статье характеризуется профессиональная этика как совокупность морально-этических установок и ценностных ориентаций, определяющих систему норм и ценностей, регулирующих конкретную специфическую профессиональную деятельность, специфика которой заключается в том, что она конкретизирует общие моральные требования по отношению к уникальности той или иной профессии, а также анализирует нормы и правила поведения, а формирование ее рассматривается как система моральных принципов, правил и норм поведения специалиста, которая учитывает специфику профессии, а также отношение к профессиональному долгу, что основан на кодексе поведения, обеспечивающий нравственное содержание профессиональных взаимоотношений; предоставлено понятие педагогической этики, которая аккумулирует принципы универсальной этики конкретной профессии, личной этики и определены ее структура, состоящая из этико-мировоззренческих, профессионально-образовательных, культурно-поведенческих, рефлексивно-оценочных элементов; доказано, что критерием педагогической этики в профессиональной этике специалиста по социальной работе можно считать его деятельность, направленную на улучшение воспитательного процесса, в основе которой лежит гуманистическая направленность, что базируется на основе ценностей (человеческая жизнь, уважение человеческого достоинства, социальная ответственность) и личностных качеств: морально-гуманистических (доброжелательность, альтруизм, толерантность, ответственность др.) психологических (устойчивое психическое состояние, эмоциональные и волевые характеристики); психоаналитических (самоконтроль, самокритика, самооценка): психолого-педагогических (коммуникативность, эмпатийность, перцептивность, визуальность и др.).

Ключевые слова: современный концепт профессиональной этики, педагогическая этика, этика специалиста по социальной работе, гуманистическая направленность ценностей специалиста по социальной работе.

Krasnova N. Pedagogical Ethics as a Component of Professional Ethics of a Specialist in Social Work

This article characterizes professional ethics as a set of moral and ethical guidelines and values that define the system of norms and values that govern a particular specific professional activity, the specificity of which is that it specifies the general moral requirements for the uniqueness of a profession. , and analyzes the norms and rules of conduct, and its formation is considered as a system of moral principles, rules and norms of behavior of the specialist, taking into account the specifics of the profession and attitude to professional duty, based on a code of conduct that ensures the moral content of professional relationships; the concept of pedagogical ethics is given, which accumulates the principles of universal ethics of a specific profession and personal ethics and its structure is defined, which consists of ethical-worldview, professional-educational, cultural-behavioral, reflexive-evaluative elements; proved that the criterion of pedagogical ethics in the professional ethics of a social worker can be considered his activities aimed at improving the educational process, which is based on a humanistic orientation based on values (human life, respect for human dignity, social responsibility) and personal qualities: moral and humanistic (benevolence, altruism, tolerance, responsibility, etc.); psychological characteristics (stable mental state, emotional and volitional characteristics); psychoanalytic (self-control, self-criticism, self-assessment): psychological and pedagogical (communicativeness, empathy, perceptiveness, visuality, etc.).

Key words: modern concept of professional ethics, pedagogical ethics, ethics of a social work specialist, humanistic orientation of the values of a specialist in social work.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2021 р.

Прийнято до друку 26.03.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.